

VASILE LICA, *The Coming of Rome* (Translation by C. Pațac and M. Neagu, revised by A.R. Birley), Xenia. Konstanzer Althistorische Vorträge und Forschungen 44, Konstanz, 2000, 300 p.

Studiul lui Vasile Lica reprezintă forma prelucrată și tradusă în engleză, în 1996, a tezei sale de doctorat, redactată la Bonn și susținută la București, în anul 1992. Spre deosebire de prezentarea tradițională a relațiilor daco-romane în cercetarea românească, Lica vrea să pună în prim plan aspectele formal-juridice ale politicii Romei față de geți și daci („*Roman imperialism and Völkerrecht*”). Prin aceasta, el dorește să corecteze optica tradițională a cercetării românești și supraevaluarea dacilor în rolul lor istoric și în raportul lor de forțe față de Roma. (p. 34 urm.). După Lica, abordarea juridică, precum și o metodologie adecvată a istoriei antice au lipsit în cercetarea românească anterioară, în condițiile regimului totalitar. În prezentarea sa însă această abordare se manifestă adesea doar prin discuții abundente, nu mereu cu totul satisfăcătoare, în care el se referă la evoluția generală a relațiilor externe și a instrumentelor proprii ale Romei, începând cu perioada mijlocie a Republicii. Ce înțelege Lica prin distanțarea dorită față de „metoda pozitivist-cronologică” (*positivist-chronological Method*) nu iese la lumină din studiul său.

Izbitoare sunt multele referiri generale, mai curând superficiale, cu privire la politică și istorie, la fel ca și reluarea, adesea pe larg, a discuțiilor unor opinii deja depășite, de ex. ale lui Th. Mommsen. În chip marcat, Lica rămâne dependent de anumite personalități, de ex. de V. Pârvan, din care el reproduce opinii în parte demult depășite, de Al. Suceveanu și G. Wirth, precum și față de dascălii și protectorii săi: N. Gostar și Vl. Iliescu („*the greatest iconoclasts of Dacia's history*”), pe care totuși îi supraestimează mult. Aceste aderențe acționează chiar și atunci când tezele emise de asemenea autorități au evident prea puțin sens. Chiar și exprimări lipsite de importanță ale unor cercetători români, de ex.

ale lui E. Cizek, sunt în chip repetat discutate pe larg. Este, în schimb, de înțeles faptul că, adesea, Lica se confruntă cu opiniile celor doi Daicoviciu, având în vedere rolul scrierilor și al școlii lor în România.

Ca fundal al studiului lui Lica trebuie să vedem încremenirea naționalistă și credința în autoritățile științifice, caracteristice cercetării românești de istorie antică; o cercetare în care generația mijlocie și mai veche este în continuare marcată de epoca național-comunistă și care, din păcate, nu are decât rar nivelul științific de la sine înțeles în alte părți. De această stare dorește Lica, în chip conștient, să se distanțeze. Fără îndoială, scopul autorului este acela de a recupera și de a transmite didactic cititorilor săi stadiul general al cunoașterii; pentru aceasta el nu ar fi avut însă nevoie de o traducere în limba engleză. O asemenea abordare ne apare cu totul necesară, dacă ținem seama de existența unei viziuni istorice naționale românești, în care, de ex. este posibil ca romanii să apară ca învinși de daci în anul 89 p.Chr. (în prezentarea confuză a lui Vl. Hanga, *Istoria dreptului românesc*, I, 1980). Ideea centrală a lucrării, subliniată de Lica, anume că geții și dacii nu reprezintă un „caz special” pentru Roma și pentru istoria Imperiului Roman trebuie privită din această perspectivă, căci, în afara României, ea ar trece drept un lucru de la sine înțeles. Nevoia de justificare a lui Lica devine evidentă atunci când el se desparte de imaginile istorice de autoritate, cum este aceea a statului dacic centralizat al lui Burebista de la mijlocul secolului I a.Chr. Comparăția cu lucrările anterioare ale lui Lica arată din nou că, în principal, autorul a făcut din adesea neconvingătoarele teze expuse în N. Gostar – V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, 1984) temeiul prezentării sale istorice. Versiuni revizuite, acum

accesibile și în limba română, ale unor studii mai vechi au fost de altfel prezentate într-o mică culegere (*Scripta Dacica*, Brăila, 1999), în care Lica fixează, am putea chiar spune „betonează”, tezele sale expuse anterior. La aceasta se adaugă o critică politico-istoriografică a cercetării românești. Dar nici aici el nu reușește să dovedească opiniile sale, în cea mai mare parte inspirate de Gostar sau Iliescu, în contradicție cu pozițiile adverse justificate, așa cum sunt și cele ale autorului prezentei recenzii. Fie permisă aici observația că, în ciuda strădaniilor lui Lica, în chip special importanța lucrărilor lui VI. Iliescu rămâne marginală.

O judecată generală a lucrării aici recenzate va fi una ambivalentă. Pe de o parte, lucrarea este cu siguranță instructivă și de asemenea incitantă pentru cercetarea românească de istorie antică, pe de altă parte însă folosirea ei necesită o confruntare critică cu afirmațiile, adesea doar aparent asigurate, ale lui Lica, cu premisele și cu concluziile sale, câteodată lipsite de suport. Pentru istoria geților și dacilor această operă abia dacă aduce un progres demn de reținut. Frapează de asemenea faptul că, nu rare ori, aceleași puncte și afirmații sunt redată de mai multe ori, pe larg, în diferitele secțiuni ale cărții. În sfârșit, sunt deranjante spațiile goale care apar în interiorul cuvintelor și numelor, în special la redarea textelor din izvoare, precum și greșelile de transcriere, care uneori denaturează sensul corect al traducerii. Din păcate în Lista abrevierilor nu sunt incluse toate formele prescurtate de citare.

Lica limitează mult prea unilateral formele juridice ale politicii externe romane la actul de *deditio* („essence”, „almost invariable starting point” pentru „new international law”); cu cuvintele sale: „one has to accept that *deditio* represents the foundation, die Grundlage, on which Rome’s relations, at least with the *barbarae gentes*, are based” (p. 31 urm., 174 urm.). Baza juridică a relațiilor externe ale Romei și a formelor lor de drept (cărora, împotriva lui Lica, le aparține *deditio*) este însă noțiunea de *fides*; pe ea se întemeiază caracterul normativ al dreptului roman al ginților. O aprofundare a

discuției despre *foedus*, *amicitia* și despre *fides* lipsește la Lica, iar opoziția dintre *foederati* și *socii* este în această formă nepotrivită. *Foedus* desemnează în epoca Imperiului aproape orice tratat la nivel interstatal. De asemenea, împotriva părerii lui Lica, nu se poate face deosebire între *deditio in fidem* și *deditio in potestatem*. Epitetul *Philokaisar*, bineînțeles, nu ilustrează poziția unui rege sau dinast ca *amicus et socius* doar al împăratului, nu și al *populus Romanus*, așa cum postulează Lica. Presupunerea că ar fi existat o asemenea situație este greșită. Uneori, considerațiile juridice introduse de Lica în prezentarea sa ne apar mai curând forțate sau ca o construcție fără importanță efectivă pentru mărturia istorică. În încercarea de a aduce exemple istorice, Lica rămâne la suprafața discuției privind izvoarele și mersul cercetării. Și aici, Lica ar dori să acopere nevoia de recuperare în cercetarea românească de istorie antică.

Schița dezvoltării relațiilor juridice ale Romei în timpul Republicii (p. 25 urm.) este uneori puțin diferențiată. De altfel, Lica nu a folosit decât o parte din literatura de specialitate relevantă, în primul rând pe Täubler, Paradisi, Lemosse și Timpe. Lipsesc, de ex. S. Albert, *Bellum Iustum* (1980); M. Mantovani, *Bellum Iustum* (1990); D.W. Baronowski, Phoenix 44, 1990, p. 345 urm.; D. Nörr, *Die Fides im römischen Völkerrecht* (1991); idem, în: D. Nörr, S. Nischimura (ed.), *Mandatum und Verwandtes* (1993), p. 13 urm.; M. Kaser, *Ius Gentium* (1993); se adaugă mai recent și E. De Libero, *Historia* 46, 1997, p. 270 urm.; L. Loreto, *Il bellum iustum e i suoi equivoci* (2001). Astfel, discuția largă a lui Lica asupra lui E. Täubler (*Imperium Romanum*, 1913), ignorând dezbaterile mai noi, nu ar fi fost mereu necesară. Caracterul unilateral al poziției adoptate de Lica în această problemă duce, de asemenea, la concluzii false. El este foarte înclinat să adopte ca punct de plecare existența unui drept antic al popoarelor (*Voelkerrecht*), solid fixat internațional, formulat în termeni juridici – o idee care a fost deja de demult abandonată de cercetarea mai nouă. Termenii de *tratat regal* respectiv *tratat imperial*, folosiți de Lica, necesită o discuție suplimentară.

Instrumentarul relațiilor externe, constituit până la mijlocul secolului al II-lea (v. ante) Chr. rămâne constant. Schimbarea rezidă în concentrarea acțiunii de drept extern în persoana Principelui, de a cărei voință politică depinde de acum implicarea Senatului. Cu trimitere la *Lex de imperio Vespasiani* și la dreptul Principelui de a încheia *foedera*, Lica acceptă într-adevăr existența acestora în continuare, le vede însă numai ca o formă rară și devalorizată a relațiilor internaționale, a căror singură bază juridică ar fi *deditio*. Categoriile *foedera aequa* și *iniqua* au, împotriva părerii lui Lica, o bază antică (Proculus, Dig. 49,5,7,1), chiar dacă nu au fost folosite ca termeni tehnici. Forme juridice diferite își păstraseră desigur relevanța politică internă și externă. Cât de limitate sunt sursele noastre de informare asupra unor asemenea procese în epoca imperială ne-o arată nemijlocit tradiția mult mai consistentă privind evoluțiile diplomatice și *Foedera* din vremea războaielor dunărene ale lui Marcus Aurelius și Commodus. Aprecieri precum „*not very common*” sunt, de aceea, problematice. De asemenea, la tratarea acestei tematici nu se poate trece complet cu vederea faptul că sistemul relațiilor juridice și interstatale față de *poleis* și *civitates* a continuat să existe chiar în interiorul granițelor Imperiului și constituia încă în secolul al III-lea, pentru contemporani, un lucru de la sine înțeles. Relațiile politice externe ale Romei sub regimul său monarhic sunt marcate, pe de o parte, de o prelungire conștientă a tradițiilor și reglementărilor republicane, iar pe de altă parte evidențiază paralele directe cu comportamentul regilor din perioada elenistică timpurie și de apogeu. Greșită este în orice caz afirmația de la care pornește lucrarea lui Lica, după care ar fi „*a commonplace*” faptul că, începând cu epoca republicană finală, relațiile Romei cu *externae gentes* s-ar fi limitat numai la *deditio*. Însă nu aceasta a fost realitatea. *Deditio* este supunerea unei entități juridice în fața Romei; abstracție făcând de unele cazuri izolate caracteristice, precum pacea de la Dardanos, ea este în timp de război condiția prealabilă pentru încheierea păcii și, după caz, consecutiv, pentru un *foedus*. Prin *deditio* se încheia existența unei comunități,

respectiv a unei entități juridice. Existența ei nu putea fi restabilită decât prin voința Romei, iar înțelegerile anterioare erau respectate de către Roma numai pe baza principiului de *fides*. Contrar părerii lui Lica, nici în Gallia *deditio* nu era temeiul reglementat al relațiilor juridice dintre *civitates* și *populus romanus*. *Deditio* era în fiecare caz rezultatul unei acțiuni armate împotriva Romei. Desigur, partea romană înțelegea prin *amicitia* (o noțiune pe care Lica o apreciază greșit) o relație prin care se aștepta de la partea opusă loialitate și împlinirea dorințelor romanilor. Principiul reciprocității nu dispărea nici chiar atunci când raportul de forțe se modificase unilateral. Prin *amicitiam appetere*, precum și prin asumarea relației interstatale de *amicitia et societas*, partenerii contractuali nu deveneau *dediticii*. Greșită este afirmația lui Lica, după care acela care oferea o *deditio* ar fi devenit prin aceasta, în consecință, *socius*. *Societas* nu se întemeiază decât printr-un *foedus*. Iar din aserțiunea lui Tacitus: *Dacorum gens numquam fida* (Hist. III, 46, 3), contrar părerii lui Lica, nu poate fi dedus un act juridic echivalent cu *deditio*.

Diferitele teze privind istoria timpurie a relațiilor daco-romane și formarea imperiului lui Burebista (p. 38 urm., 62 urm.) nu pot fi acceptate. De exemplu, Lica fixează începutul relațiilor daco-romane în vremea războiului scordisc din 109 a.Chr., deși dacii nu sunt menționați ca dușmani în nici unul din izvoarele contemporane. Datarea *foedus*-ului dintre Roma și Kallatis în anul 85 a.Chr. nu este obligatorie și în consecință, nici concluziile lui Lica. Dimpotrivă, în chip just este subliniată importanța celui de-al III-lea război mithridatic. Interpretarea frazei de început din Strabo VII, 3, 11 este greșită; pentru datarea începuturilor lui Burebista abia pe la 60 a.Chr. rezultă de acolo la fel de puțin, ca și din biografia – în ciuda multiplelor eforturi ale lui Lica greu recognoscibilă – a lui Deceneu. Mărturia lui Iordanes (Getica 67), care ne trimite spre sfârșitul anilor 80 pentru începuturile lui Burebista, nu poate fi anulată de Lica. Iar încercarea de a data sfârșitul lui Burebista mult după anul 44 este definitiv eșuată. Echivalarea

lui Rubobostes din Trogus, Prol. XXXII cu Burebista, reluată de Lica, rămâne și de astă dată imposibil de dovedit; construcția de ipoteze dezvoltată de Lica în acest context trebuie respinsă. Scurta extindere a stăpânirii lui Burebista asupra orașelor grecești din Marea Neagră ar putea fi datată abia după înfrângerea lui Pharnaces II la Zela, în anul 47 a.Chr., într-o vreme când Roma era paralizată de războiul civil. Împreună cu incursiunile lui Burebista către sud, care trebuie datate abia după Pharsalos, aceasta a dus nemijlocit la planul de război al lui Caesar împotriva dacilor. Pompeius îi dăduse lui Burebista în anul 49 statutul unui *amicus populi romani*; întreaga discuție a lui Lica în jurul acestui fapt este superfluă. Chiar și după cartea lui Lica, decretul pentru Acornion va trebui discutat în continuare.

Pentru perioada dintre 44 a.Chr. și 14 p.Chr. (p. 93 și urm., 121 și urm.), Lica recurge în chip repetat la tezele slab fundamentate ale lui Gostar (localizarea regatului lui Dicoemes în Moldova etc.); referirile istorice inutile despre Cassius, Brutus, Antonius și Augustus ar fi trebuit, mai bine, lăsate deoparte. Interpretarea pasajului din Strabo VII, 3, 11, în sensul că lui Burebista i-ar fi urmat fiii săi, respectiv moștenitori de același sânge, care au împărțit regatul, este fără temei. La fel este afirmația că monedele de tip Koson ar trebui atribuite emisiunilor monetare ale lui Brutus; Koson a luat doar monedele emise de Brutus în anul 42 drept model pentru emisiunile sale de aur (pretenție de statut regal!), care aparțin evident spațiului transilvan. În timp ce Antonius întreținea relații diplomatice cu regele dac Cotiso și cu regele get Dicoemes, ca replică Octavian lega astfel de relații cu Koson. De aceea nu există nici un motiv pentru a corecta numele Koson, atestat de Suetonius (Aug. 63,4), în Cotiso. Ipotezele riscate ale lui Lica despre Cotiso nu rezistă unei verificări. Noțiunea de *gratia* la Caesar, Bell.Gall. III, 4, 6, este interpretată greșit (p.114 urm.); aici este vorba de obligații de recunoștință și loialitate de caracter personal. În 28 a.Chr. Rhos nu era un „friend and ally of Octavian” în opoziție cu statutul unui *amicus et socius populi romani* și nici nu stăpânea el peste toate „Balkan-Danubian

regions”; toate speculațiile de la p. 134, urm. sunt lipsite de sens. Discuțiile despre Licinius Crassus, Cornelius Lentulus, Aelius Catus sau despre evoluția în Illyricum necesită nu rare ori corecturi. Considerațiile repetate despre caracterul relațiilor externe ale Romei sunt aici, ca și în capitolele următoare, adesea abundente și uneori puțin satisfăcătoare

Pentru epoca iulio-claudică și flaviană (p. 146 și urm., 168 și urm.) Lica pleacă de la dogma falsă după care Scorylo (datat fără temei între „29–69”?) ar fi restaurat în întregime sau în considerabilă măsură statul unitar dac și după care la Sarmizegethusa o continuitate dinastică, mergând până la Duras și Diurpaneus-Decebalus, ar fi perpetuat ideea unui regat dacic integrator. În războiul dacic al lui Domitian singur Decebal-Diurpaneus i-ar fi condus pe daci, învingându-i pe Oppius Sabinus și Cornelius Fuscus. Trebuie încă o dată subliniat cu tărie că echivalența Diurpaneus-Decebalus este lipsită de temei. Chiar și extinsele considerații publicate în *Scripta Dacica* (1999), sub titlul *Diurpaneus qui et Decebalus* nu pot anula argumentele contrarii; acolo sunt repetate doar axiome și idei preconcepse. Astfel, părți importante ale cărții recenzate aici se prăbușesc. Presupunerea că geții dintre Dunăre și Munții Haemus ar fi avut regi locali între 14 și 70 p.Chr., pentru care însă ar lipsi izvoarele, precum și aceea că zona răsăriteană a Moesiei Inferioare nu ar fi devenit după 46 p.Chr. parte a provinciei Moesia trebuie respinse. Într-o tratare puțin mulțumitoare a inscripției lui Ti. Plautius Silvanus Aelianus (p. 151 și urm.), Lica avansează conjecturi și interpretări inacceptabile, care se bazează pe axioma că în această vreme nu ar fi existat decât „one single Dacorum rex – Scorylo”: „he (Aelianus) sent back to the kings of the Bastarnae and Rhoxolani their sons, captured or recovered from their enemies, to the king of the Dacians he sent back his brother” etc. Existența „of one single Dacorum rex – Scorylo” ar fi silit Roma să practice o altă politică decât aceea față de „diadohii” și „epigonii” regatului lui Burebista („as now the Dacorum gentes were a more powerful state...”). În chip corespunzător, este ajustată interpretarea inscripției și a

acțiunilor menționate în cuprinsul ei. „*Motum orientem Sarmatar(um) compressit*” devine un război împotriva sarmaților răsăriteni („*Eastern Sarmatians*”). Lica vrea să desființeze acel *foedus* al dacilor cu Roma, menționat de Iordanes (Getica 76), încheiat înainte de începutul războiului dacic al lui Domitian, deoarece un astfel de *foedus* ar fi de așteptat numai în antichitatea târzie, când ar fi pătruns în tradiția istorică. Și pentru Lica rămâne inacceptabilă ideea că o stăpânire regală dacică unitară s-ar fi constituit din nou abia în 89 p.Chr., prin instaurarea lui Decebal ca rege-vasal al dacilor, recunoscut de Roma. Această pace a lui Domitian este apreciată corect de Lica, ca fiind un adevărat tratat clientelar și un succes al Romei; el se distanțează de polemica autorilor antici împotriva lui Domitian, din păcate însă, fără a face trimitere la rezultatele autorului recenziei de față. Lica pune din nou altarul de la Adamclissi în legătură cu Domitian – o ipoteză de mult depășită. Ideea extinderii teritoriului roman peste Dunăre, încă din 89 p.Chr., susținută de Lica, nu poate nici acum să convingă.

În ceea ce privește cucerirea Daciei (p. 197 ff., 215 ff.), cu greu se poate împărtăși opinia lui Lica, după care singur G. Wirth ar fi explicat corect cauzele războaielor dacice ale lui Traian. Motivele de politică internă ale lui Traian, înainte de toate lipsa legitimității dinastice și absența performanței personale legitimizează (vezi K. Strobel, în: E. Schallmayer, *Traian in Germanien. Traian im Reich*, 1999, p. 17–29) nu sunt luate în considerare de Lica. Discuția asupra păcii de compromis din anul 102, pentru Traian cu totul compromițătoare, nu poate să convingă; panegiricul lui Plinius reflectă nemijlocit propaganda de pregătire a războiului. Din punct de vedere juridic, pacea din 102 era o întoarcere la statutul din anul 89 p.Chr. Aspecte demult discutate sunt din nou abordate aici pe larg de către Lica. De nesusținut și distrugătoare pentru concluziile sale este afirmația că Traian, în primul război dacic, nu ar fi urmărit nici cucerirea Daciei, nici nimicirea lui Decebal. O privire în mărturiile respective din panegiricul lui Pliniu cel Tânăr arată deja opusul. Teza după

care încă din anul 102 cea mai mare parte a regatului lui Decebal ar fi fost ocupată, orașele dacilor ar fi fost distruse și o garnizoană romană ar fi fost staționată în capitala dacică Sarmizegethusa nu poate să convingă. Cea din urmă ipoteză a fost, în ultima vreme, din nou susținută de mai mulți cercetători români, dar argumentele folosite nu rezistă criticii. Ideea lui Gostar, după care Traian ar fi organizat o provincie Dacia deja în anul 102, rămâne lipsită de teme. O a doua capitală a lui Decebal, postulată și de Lica la Piatra Craivii, în apropiere de Apulum, este o ficțiune; la vremea respectivă această fortificație nu mai exista. În cadrul discuției asupra problemei Sarmizegethusei și asupra interpretării scenelor corespunzătoare de pe Columna Traiană, Lica ar fi trebuit să arate că vechea literatură a plecat de la identificarea capitalei lui Decebal cu colonia romană de mai târziu, astfel că interpretarea pe care ea a dat-o reliefulor columnei nu poate fi folosită ca argument în favoarea unei a doua capitale dacice la nord de Mureșul mijlociu. O dificultate fundamentală a felului de a proceda al lui Lica constă în aceea că el nu ține seama de structura bazată pe excerptare a relatării lui Cassius Dio.

În *Apendicele I* (p. 230 și urm.) o discuție foarte ipotetică duce la teza absurdă, după care Oroles (Pompeius Trogus-Iustin 32, 3, 16) și Burebista ar fi fost contemporani, iar Oroles ar fi devenit prin Pompeius *amicus et socius* și ar fi întemeiat relațiile internaționale ale dacilor cu Roma. Acest Oroles, pe atunci unul dintre dinaștii importanți ai regiunii, ar fi fost încadrat de Pompeius în sistemul său de securitate din spațiul Mării Negre. Oroles ar fi acel rege localizat de Gostar și Lica în sudul Moldovei, spre care s-ar fi îndreptat primele misiuni ale lui Acornion din Dionysopolis. Se acordă aici mult spațiu construcției unei istorii, inventate din nimic, a lui Oroles, în contextul celui de-al treilea război mithridatic. Lica pleacă de la supoziția că Trogus, în excursul din cartea a XXXII-a, ar fi povestit evenimentele de la mijlocul secolului I a.Chr. și că notița din Trogus, Prol. 32, despre *incrementa Dacorum per Rubobosten* (alte forme ale numelui în transmiterea textului: *Rubobusten*, *Ruboboten*)

regem ar fi de corectat în *Burebista*. Conjectura Rubobostes> Burobostes>Burebista nu rezultă cu necesitate, chiar dacă ea a fost pentru întâia oară propusă la 1659, și nici până astăzi din contextul istoric nu s-a dezvoltat un temei imperativ. Această conjectură este inutilă și nu poate fi motivată istoric. Aici ar putea fi foarte bine vorba de două știri diferite în opera inițială a lui Pompeius Trogus, din care, în ale sale *Epitome*, Iustin a preluat doar episodul Oroles, datorită conținutului său senzațional. Episodul Oroles aparține începutului, iar Rubobostes evoluției ulterioare în cursul secolului al II-lea a.Chr. Excursul dacic din cartea a XXXII-a nu poate fi explicat prin aceea că Burebista luptase în Pannonia la mijlocul secolului I a.Chr. În această carte, tratării evenimentelor din „*Illyricum*” îi urmează excursuri despre originile panonilor și despre originea și creșterea puterii dacilor; această creștere a izvorât evident, așa cum arată pasajul din Iustin, după înfrângeri, din lupta plină de succes împotriva bastarnilor în primul sfert al secolului al II-lea a.Chr. În cazul lui Rubobostes, respectiv Rubobustes, era vorba desigur de un conducător din spațiul dacic de la nord de Dunăre, care prin creșterea importanței sale a făcut ca numele dacilor să se impună la greci pentru întâia oară ca o entitate de-sine-stătătoare față de numele generalizator al geților (corespunzător, definiția introductivă, sigur prescurtată, dată de Iustin 32, 3, 16: „*Daci quoque suboles Getarum sunt*”). În privința raportului reciproc dintre numele dacilor și numele geților trebuie spus că cel din urmă [numele geților] a fost inițial numele generalizator, folosit de greci pentru popoarele de la nord de tracii propriu-zisi, văzuți ca atare, așadar, de la nord de Muntele Balcan; abia prin apariția proeminentă mai târzie și cunoașterea mai apropiată a unor anumite grupe, numele acestora [dicii] a dus la precizarea numelui generalizator,

iar apoi l-a înlocuit ca denumire nouă. Acest nume, cel al dacilor, a căpătat la rândul său o valoare generalizatoare. pentru un complex etnic-geografic. Și A. Vulpe (*Zu Trogus, Prol. XXXII. Ein archäologischer Beitrag*, în: *Le Djerdap/Les Portes de Fer à la deuxième moitié du premier millenaire av. J.Ch. jusqu'aux guerres daciques*, Belgrad, 1999, p. 15–17 = *Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie*, 23, 1998, p. 181–187) subliniază cu dreptate că episodul Oroles aparține începutului secolului al II-lea a.Chr. și că, evident, la Trogus nu este vorba de faptele lui Burebista, din secolul I a.Chr. Deoarece el ține însă la echivalența Rubo = Buro-bostes egal Burebista, Vulpe presupune existența unui mai vechi Burebista în secolul al II-lea a.Chr. Nu fără temei el arată că la mijlocul secolului al II-lea a.Chr. apar trăsăturile caracteristice ale culturii așezărilor *-dava* getice și dacice.

Apendicele II (p. 251 și urm.) trebuie să contribuie din nou la constatarea, în esență de la-sine-înțeleasă, că Roma nu i-ar fi tratat pe daci, nici înainte, nici după 106 p.Chr., ca pe un „caz special” între *externae gentes*; în fapt, este vorba de reluarea unui mai vechi articol al autorului. Același este și situația apendicelui III (p. 258 și urm.).

I se va putea reproșa recenzentului, că în cadrul acestei discuții a trebuit să se limiteze la observații și judecăți punctuale. O recenzie aprofundată ar fi însemnat a rescrie în mare parte cartea în discuție. Această sarcină va fi dusă la capăt cu o altă ocazie.

Karl Strobel (Klagenfurt)

Manuscris primit la redacția SCIVA,
la 18 februarie 2002

Traducere: MIRCEA BABEȘ